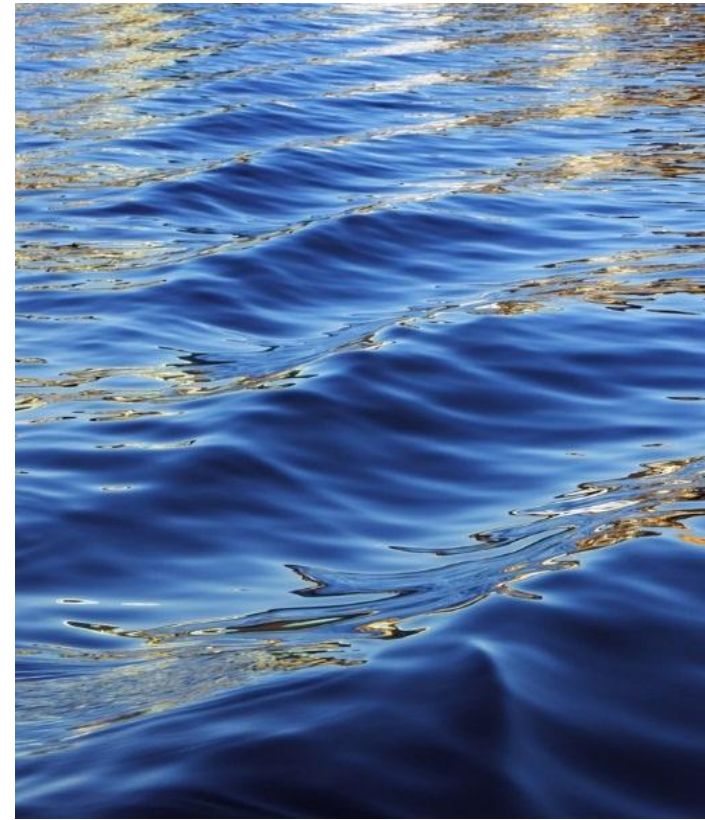

Природно ресурсний потенціал

I. Природно ресурсний
потенціал структура та
його значення

Структура та методи оцінки природно-ресурсного потенціалу

- Природно-ресурсний потенціал регіону є важливим фактор розміщення й розвитку його продуктивних сил. Він визначається сукупною продуктивністю природних ресурсів у конкретно-географічних природних умовах. Відповідно до найбільш поширеного трактування під природними ресурсами розуміють тіла й сили природи, які за певного рівня розвитку продуктивних сил можуть бути використані для задоволення потреб людського суспільства.

Природні умови – це тіла й сили природи, які мають істотне значення для життя і діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей. Однак природні умови значним чином визначають особливості економічної діяльності людини, опосередковано визначають ступінь їх ефективності.

- Таким чином, компоненти природи стають природними ресурсами тоді, коли людина залучає їх у процес виробництва як предмет або засіб праці. У випадку опосередкованого впливу на економічну діяльність ці компоненти природного оточення оцінюються або як природні умови, або як системні компоненти природного середовища функціонування продуктивних сил. Таким компонентом, наприклад, є глибокі надра землі, які ми поки не можемо використати в якості ресурсу, але знаємо про їх існування. Природно-ресурсний потенціал є багатокomпонентним. Сучасні дослідники виділяють такі його складові:

мінеральні

земельні

водні

лісові

фауністичні

природно-рекреаційні
ресурси.

Іноді вчені окремо виділяють в якості компонентів ресурсів просторові ресурси розміщення продуктивних сил, кліматичні, геотермальні ресурси, енергетичні ресурси приливів та відливів, ресурси атмосферного повітря тощо.

Природні ресурси оцінюються також за ознаками належності до ресурсної бази розвитку певних видів виробництва:

- промислові природні ресурси;
- сільськогосподарські природні ресурси;
- культурно-ландшафтні ресурси розвитку рекреаційної галузі та просторового розміщення галузей соціальної сфери.
- ресурси просторового розміщення галузей інфраструктури (транспортних шляхів, ліній зв'язку тощо).

Природні ресурси оцінюються за ознаками вичерпності, за якими вони поділяються на дві групи: вичерпні (більшість ресурсів) та невичерпні, (тепло землі й сонця, енергія води та вітру). Якщо ресурси можуть бути штучно або через природні механізми відновлені, як-то: лісові насадження, фауністичний світ, ґрунтовий покрив, водні ресурси тощо, вони вважаються відновлюваними. Усі мінеральні ресурси вважаються невідновлюваними. Усі природні ресурси оцінюються з різних точок зору для з'ясування можливостей їх використання у виробничій діяльності людей. Так, існують інженерно-технологічна, економічна та екологічна (еколого-економічна) види оцінки природних ресурсів. Інженерно-технологічна оцінка проводиться для винайдення засобів оптимального використання або видобутку ресурсів та первинної оцінки можливостей його застосування у суспільному виробництві.

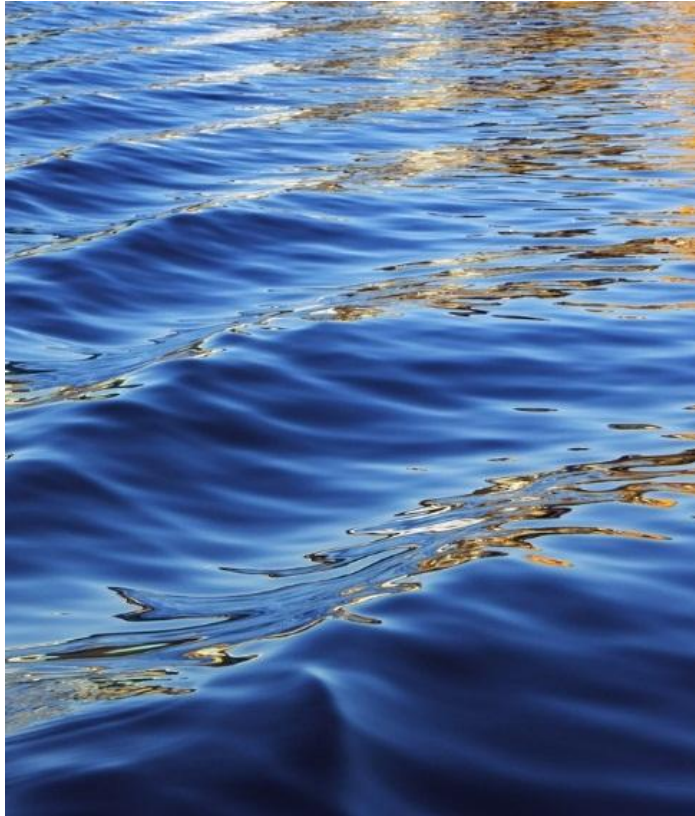
Економічна оцінка ресурсів включає в себе три основні концептуальні підходи до цього процесу:

- метод оцінки приросту новостворених вартостей завдяки залученню компонентів природних ресурсів у господарський обіг економічного району, країни тощо;
- метод оцінки витрат і відтворення природних ресурсів;
- метод оцінки ресурсів через диференціальну ренту і замикаючі витрати виробництва.

Комплексна оцінка природокористування є можливою тільки через застосування еколого-економічних методів для визначення екологічно виправданих обмежень розміщення й розвитку продуктивних сил за науково обґрунтованими критеріями використання ресурсів.

II. Економічна оцінка природних ресурсів.

Економічна оцінка природних ресурсів – визначення цінності джерел природних ресурсів у грошовому вираженні. Економічна оцінка природних ресурсів ґрунтується на доході (річній диференціальній ренті), який дає власнику їх використання.

#58551884

Власник джерела природного ресурсу (ДПР) погодиться на відчуження його лише тоді, коли отримана від продажу сума (яка й буде формою економічної оцінки ДПР), якщо її покласти в банк, дасть у вигляді відсотка дохід не менший, ніж отримувана ним при експлуатації цього ДПР диференціальна рента. Для відновлюваних (невичерпних) ДПР, які можуть експлуатуватися невизначено тривалий час (ділянки землі, річки тощо), формула економічної оцінки виводиться з пропорції:

$$Цп = Дп / Еб,$$

де Дп – диференціальна рента, отримувана при експлуатації оцінюваного ДПР, Еб – середня норма прибутку на банківський вклад, Цп – економічна оцінка ДПР. Для невідновлюваних (вичерпних) ДПР, які експлуатуються обмежений час (родовища корисних копалин, підземних запасів прісної води тощо), економічна оцінка зменшується на величину початкової оцінки (як для невичерпного ДПР), дисконтованої з кінця терміну експлуатації ДПР, з тим, щоб повернути (після закінчення експлуатації ДПР) сплачені як за необмежену в часі ренту грошові суми.

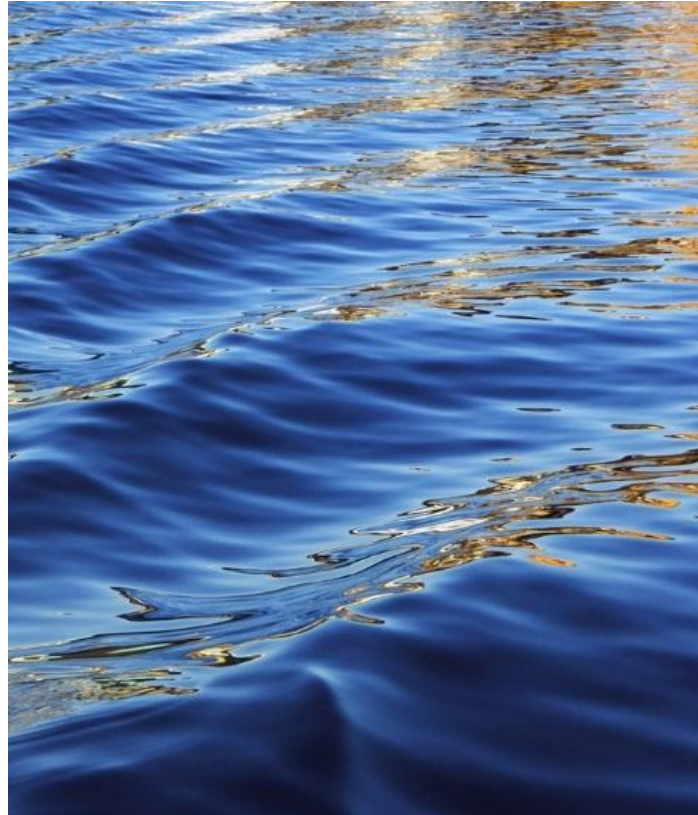
При проведенні економічної оцінки природних ресурсів фактор часу слід враховувати й у тому разі, коли початок експлуатації певного елемента оцінюваного ДПР не збігається в часі з моментом оцінки ДПР загалом (наприклад, лісовий масив у віці, в якому він не може виконувати корисні функції: рекреаційну, санітарно-гігієнічну та ін.) чи давати побічну продукцію(живицю, сік, гриби тощо). У компактному, згрупованому вигляді фактори утворення диференціальної ренти та формули економічної оцінки найважливіших видів природних ресурсів наведені в таблиці. Економічна оцінка конкретних ДПР визначається зіставленням витрат і доходів з урахуванням факторів кількості та часу. Проте на практиці проведення необхідних розрахунків стикається зі значними труднощами. Так, оціночні розрахунки доводиться проводити з великим випередженням, користуючись не досить чіткими прогностичними даними.

- Невизначеними є й самі передумови для формування прогнозів: обсяги перспективної потреби в даному природному ресурсі; технологічні можливості й методи його видобування (отримання), переробки і використання. Неясні шанси на відкриття нових джерел відповідних природних ресурсів та їх якісні показники. Адже оцінка ефективності будь-якого конкретного ДПР має даватися не інакше, як з урахуванням названих обставин, які важко прогнозувати. На оцінку природних ресурсів, на рівень витрат на розвідування, вивчення, видобування, переробку і використання різних видів природних ресурсів, зокрема мінеральної сировини, відчутно впливає НТП. Оцінка ефективності конкретних ДПР суттєво змінюється з плином часу, певною мірою вона є історичною, лабільною категорією.

IV. Загальна
характеристика
ресурсів України.

Мінерально-сировинні ресурси

Під мінеральними ресурсами розуміють сукупність різних видів корисних копалин, які можуть бути використані за сучасного рівня розвитку продуктивних сил. За характером використання мінеральні ресурси поділяються на групи: паливно-енергетичні, рудні й нерудні. На їх базі розвиваються такі важливі галузі промислового виробництва, як чорна і кольорова металургія, електроенергетика, машинобудування, хімічна промисловість та ін.

В структурі паливних ресурсів України домінує кам'яне і буре вугілля, запаси якого за категоріями А + В + СІ станом на 1997 р. складають 45,7 млрд. т і є цілком достатніми для забезпечення власних потреб. Основні запаси кам'яного вугілля зосереджені в Донецькому і Львівсько-Волинському басейнах; бурого вугілля - переважно в Дніпровському басейні.

В Україні виявлено 307 родовищ нафти і газу, які зосереджені переважно на північному сході країни, у Прикарпатті і Причорномор'ї. Початкові розвідані запаси становили понад 3,4 млрд. т умовного палива. Ступінь виснаження розвідних запасів становить понад 60%. Водночас значним резервом є майже 5 млрд. т умовного палива ще не розвіданих запасів. За існуючими оцінками ресурси нафти і природного газу в Україні дозволяють збільшити їх видобуток майже вдвічі. Крім того, на Державному балансі запасів знаходиться 127 родовищ метану вугільних родовищ.

На території України розміщено понад 1,5 тис. родовищ торфу, що зосереджені переважно у Волинській, Рівненській, Житомирській, Київській, Чернігівській, Черкаській, Хмельницькій, Сумській та Львівській областях.

Загальні запаси залізних руд України за категоріями А + В + С, оцінюються в 27,4 млрд. т, а прогнозовані - у 20 млрд. т. Основні родовища зосереджені в Криворізькому та Кременчуцькому басейнах, Білозерському залізорудному районі та Керченському. Країна посідає одне з провідних місць у світі за запасами марганцю, які становлять 2,28 млрд. т.

Україна має певні запаси руд кольорових металів. Запаси нікелю невеликої потужності зосереджені у Вінницькій, Кіровоградській та Дніпропетровській областях; ртуті - у Донбасі і Закарпатті; титану - в Житомирській, Київській, Черкаській, Дніпропетровській областях, на узбережжі Чорного та Азовського морів; бокситів - у Дніпропетровській області; алунітів - у Закарпатті; нефелінів - у Приазов'ї. Унікальні родовища сировини для отримання ряду рідкісних і рідкісноземельних елементів розташовані у Житомирському Поліссі та в Приазов'ї. Розробку золоторудного родовища розпочато в Закарпатті.

Україна багата на металічні корисні копалини, серед яких: кухонна сіль, самородна сірка, вогнетривкі глини, високоякісний каолін, облицювальний камінь тощо. Великі запаси калійно-магнієвих солей (близько 2,7 млрд. т) зосереджені в Івано-Франківській та Львівській областях.

Проблеми щодо раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів України полягають у важко-видобувному характері значної частини ресурсів, виснаженості найбільш якісної частини запасів, обмеженні обсягів фінансування геологорозвідувальних робіт тощо. У перспективі здійснюватиметься розвідка нових для України корисних копалин - золота, міді, хрому, свинцю, цинку, молібдену, рідкісноземельних металів, фосфоритів тощо. Це дасть змогу за існуючими прогнозними оцінками збільшити експортні можливості вітчизняної мінерально-сировинної бази у 1,5-2 рази та скоротити імпорт сировини на 60-70% (без урахування вуглеводнів).

Земельні ресурси

Виступають територіальною базою розміщення народногосподарських об'єктів, системи розселення населення, а також основним засобом виробництва (в першу чергу сільського і лісового господарства).
Всі землі України незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму відносяться до земельних ресурсів і складають єдиний земельний фонд держави.

Геополітичне положення України та її високий земельно-ресурсний потенціал обумовлюють провідну роль земельного фонду як одного з важливих ресурсів держави, що виступає первинним фактором виробництва і своєрідним фундаментом економічного розвитку. Земельний фонд України становить 60,4 млн. га і складається із земель різного функціонального призначення, якісного стану та правового статусу. Власне земельна площа (суша) становила на початок 1998 р. 57,9 млн. га; її сільськогосподарська освоєність досягла майже 70,0%, розораність - 57,1%; частка ріллі в загальній площі сільськогосподарських угідь перевищила 79%.

За цільовим призначенням земель та функціональним використанням земельний фонд України охоплює: сільськогосподарські угіддя (41,9 млн. га, або 69,4% земельного фонду); ліси та лісовкриті площі (10,4 млн. га, або 17,2%); забудовані землі під промисловими і транспортними об'єктами, житлом, вулицями тощо (2,3 млн. га, або 3,8%); землі, що покриті поверхневими водами, - (2,4 млн. га, або 4%); інші землі (3,4 млн. га, або 5,6%).

Розподіл земельного фонду України за землекористувачами характеризується такими співвідношеннями:

державні та колективні сільгосппідприємства, кооперативи, акціонерні товариства, фермерські господарства - 46,7 млн. га, або 77,3% земельного фонду; лісгосподарські підприємства - 7,2 млн. га, або 11,9%; підприємства промисловості, транспорту, зв'язку та ін. - 2,1 млн. га, або 3,5%; заклади науки, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. - 0,2 млн. га, або 0,3%; установи природоохоронного та рекреаційного призначення - 0,3 млн. га, або 0,5%; водогосподарські підприємства - 0,5 млн. га, або 0,8%; житлово-експлуатаційні організації - 0,1 млн. га, або 0,2%; землі державної власності - 3,3 млн. га, або 5,5%.

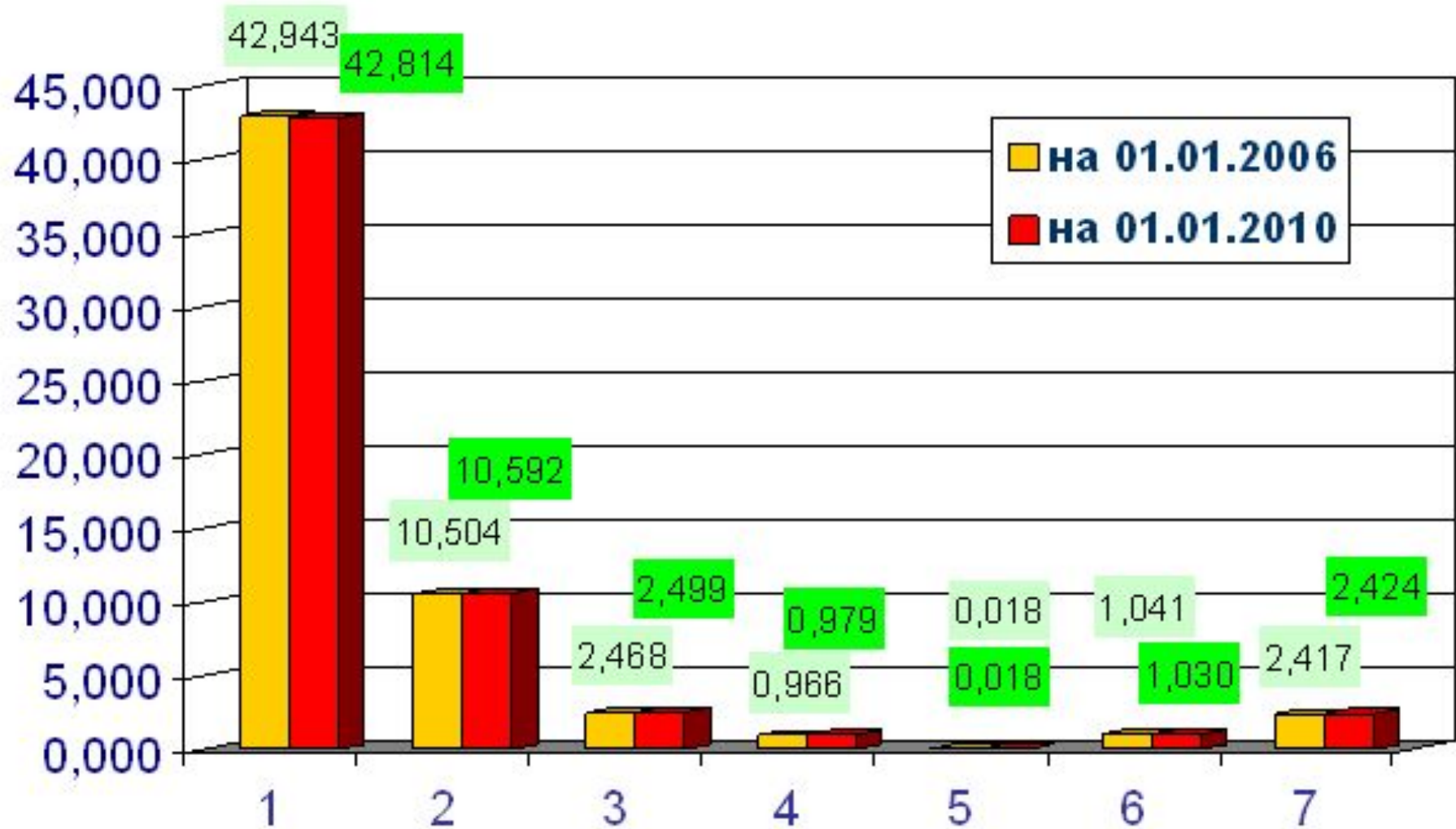

Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів України є досить диференційованим у територіальному розрізі. Найвища залученість земель у господарський обіг склалася у Львівській, Донецькій, Тернопільській областях. В цілому земельні ресурси України характеризуються досить високим біопродуктивним потенціалом, а в його структурі висока питома вага ґрунтів чорноземного типу, що створює сприятливі умови для продуктивного землеробства.

Динаміка земельного фонду України з 01.01.2006 по 01.01.2010

млн га

Найвищу сільськогосподарську освоєність території мають землі:

Запорізької (88,3%),

Миколаївської (86,6%),

Кіровоградської (85,7%),

Дніпропетровської (82,8%),

Одеської (83,2%),

Херсонської (81,4%) областей.

На сучасному етапі економічного розвитку основними проблемами в сфері земельних ресурсів виступають: підвищення ефективності їх використання та охорони на основі зменшення розораності земель, припинення деградації ґрунтів та зростання їх родючості; досягнення збалансованого співвідношення угідь у зональних системах землекористування; формування продуктивної та високоефективної системи землекористування як надійної основи розв'язання продовольчої проблеми.

Водні ресурси

Це поверхневі і підземні води, придатні для використання в народному господарстві. Частина користувачів (промисловість, сільське і комунальне господарства) безповоротно забирають воду з рік, озер, водосховищ, водоносних горизонтів. Інші використовують не саму воду, а її енергію, водну поверхню або водоймище загалом (гідроенергетика, водний транспорт, рибництво). Водойми мають велике значення для відпочинку, туризму, спорту.

Водні ресурси виступають джерелом промислового і побутового водопостачання, а тому відіграють вирішальну роль у розвитку всього народного господарства та у життєдіяльності населення.

Рівень забезпеченості України водними ресурсами є недостатнім і визначається формуванням річкового стоку, наявністю підземних і морських вод. Потенційні ресурси річкового стоку оцінюються у 209,8 куб. км, з яких місцевий стік на території України становить в середньому 52,4 куб. км, приток - 157,4 куб. км.

Запаси підземних вод, не пов'язаних з поверхневим стоком, становлять 7 куб. км. Крім того, в господарстві України використовується до 1,0 куб. км морської води. В розрахунку на одного жителя України поверхневий місцевий стік становить близько 1045 куб. м. Найвищий рівень водозабезпечення жителів - у західних і північних областях України.

Використання водних ресурсів поділяється на:

водоспоживання, тобто відведення води від джерела з наступним застосуванням у технологічних процесах (промисловість, сільське господарство зі зрошенням, комунальне господарство та ін.);

водокористування, здійснюване безпосередньо в межах водного джерела без прямих витрат цього ресурсу (гідроенергетика, водний транспорт, рибне господарство, туризм).

В Україні у пересічний за водністю рік загальні запаси природної води складають 94 км³, з яких доступні для використання 56,2 км³. Основна частина водних ресурсів, що постійно відновлюються, припадає на річковий стік - 85,1 км³ (без Дунаю). 60% річкового стоку формується на території України (місцевий стік), 40% - за її межами (транзитний стік).

Головні ріки України:

Дніпро (загальна довжина 2201 км, у межах України 981 км; середній річний стік 53,5 км³),
Дністер (загальна довжина 1362 км, у межах України 705 км; стік 8,7 км³),
Південний Буг (довжина 806 км; стік 3,4 км³),
Сіверський Донець (загальна довжина 1053 км, у межах України 672 км; стік 5 км³).
Дунай протікає по території України на ділянці 174 км; середній річний стік 123 км³ -
переважно транзитний.

Всього на території України понад 70 тис. річок, але тільки 117 з них мають довжину понад 100 км. Влітку річки стають маловодними, чимало з них міліють і навіть пересихають. Для затримання талих снігових вод і регулювання стоку на більшості рік створено водосховища (загальна кількість - 1057; здатні вмістити 55 км³ води).

Для постачання води у маловодні райони збудовано канали: Північно-Кримський довжиною 400,4 км, Дніпро-Донбас - 550 км, Сіверський Донець-Донбас - 131,6 км та ін. На півдні України створено великі зрошувальні системи (Каховська, Інгулецька та ін.). У районах надлишкового зволоження або уповільненого стоку діють меліоративні системи (Верхньо-прип'ятська, Латорицька та ін.).

Основні проблеми щодо раціонального формування, використання та збереження водних ресурсів України полягають у:

забрудненні водних об'єктів шкідливими викидами та недостатньо очищеними промисловими і комунально-побутовими стічними водами; інтенсивному старінні основних фондів водозабезпечуючого і водоохоронного призначення, низькій продуктивності очисних споруд; недостатній самовідновлюваній та самоочисній здатності водних систем незбалансованій за водним фактором системі господарювання, що характеризується високими обсягами залучення водних ресурсів у виробничу сферу та високою водомісткістю продукції.

Перспективи вирішення відзначених проблем полягають у формуванні ефективних правових, економічних та організаційних передумов раціонального водовикористання, запровадженні водозберігаючих форм господарювання, створенні замкнутих циклів водокористування з мінімальним забрудненням води, забезпеченні відновлюваних функцій водних джерел.

Лісові ресурси

Україна належить до країн з невисокою забезпеченістю лісом. Площа її лісового фонду становить 10, 8 млн. га, в тому числі вкрита лісом - 9,4 млн. га. Лісистість території становить всього 15,6%, причому її рівень територіальне досить диференційований: від 43,2% в Івано-Франківській до 1,8% в Запорізькій. Наближеним до оптимального вважається показник на рівні 21-22%, який дає змогу досягти збалансованості між лісосировинними запасами, обсягами лісоспоживання і екологічними вимогами.

Загальні запаси деревини в Україні становлять 1,74 млрд. куб. м. Близько 51% лісів віднесено до захисних, водоохоронних та інших цінних в екологічному відношенні лісів, решту становлять експлуатаційні. За останні роки намітилася тенденція до скорочення обсягів лісокористування. Загальні обсяги заготовівлі деревини зменшилися з 14,4 млн. куб. м у 1990 р. до 10,5 млн. куб. м у 1997 р., тобто майже на 30%.

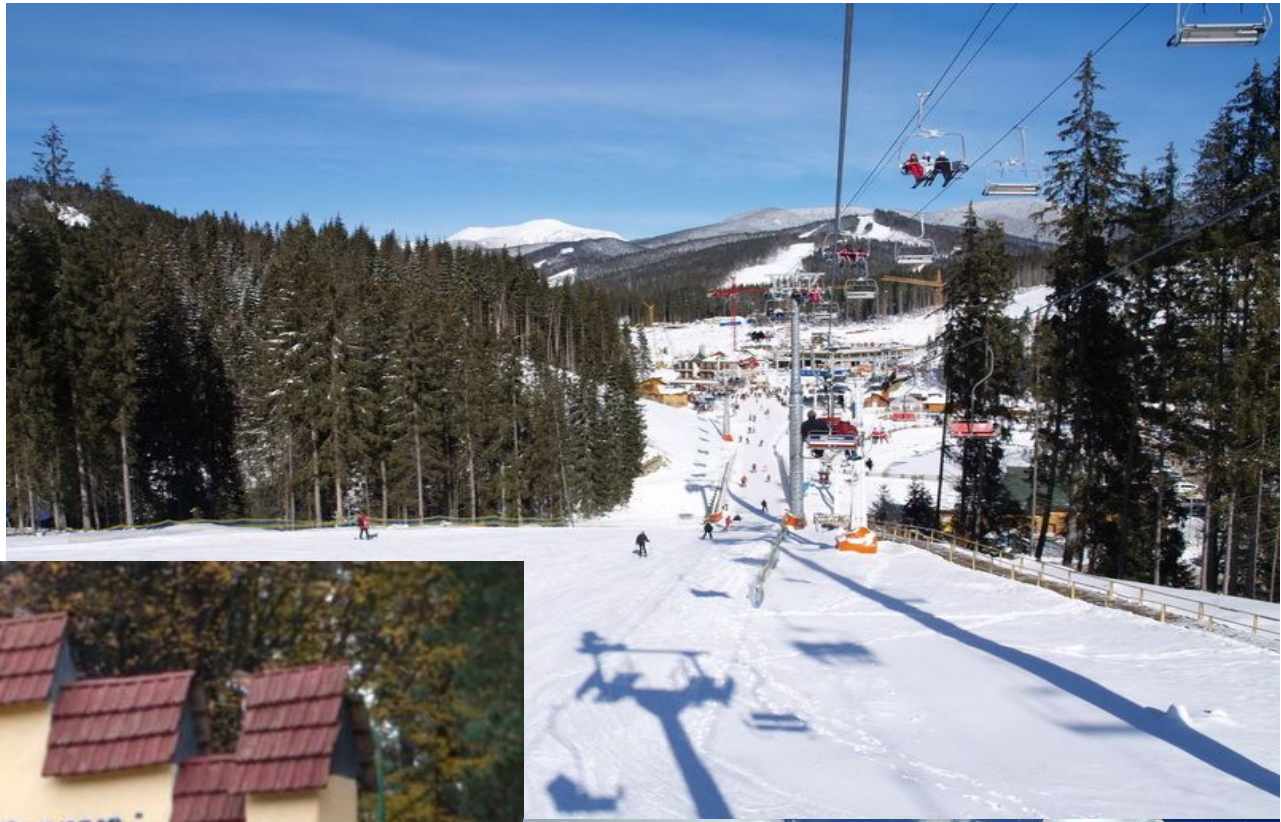
Найвища концентрація рекреаційних ресурсів склалася в південних областях України - на території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької та Донецької областей, а також у Автономній Республіці Крим. Унікальні рекреаційні ресурси зосереджені в Карпатах. Значні запаси мінеральних вод розміщені у Львівській (Трускавець, Моршин, Східниця, Великий Любень, Немирів), Полтавській (Миргород), Вінницькій (Хмельник) областях. В Україні є великі запаси лікувальних грязей в Івано-Франківській, Одеській областях та в Автономній Республіці Крим.

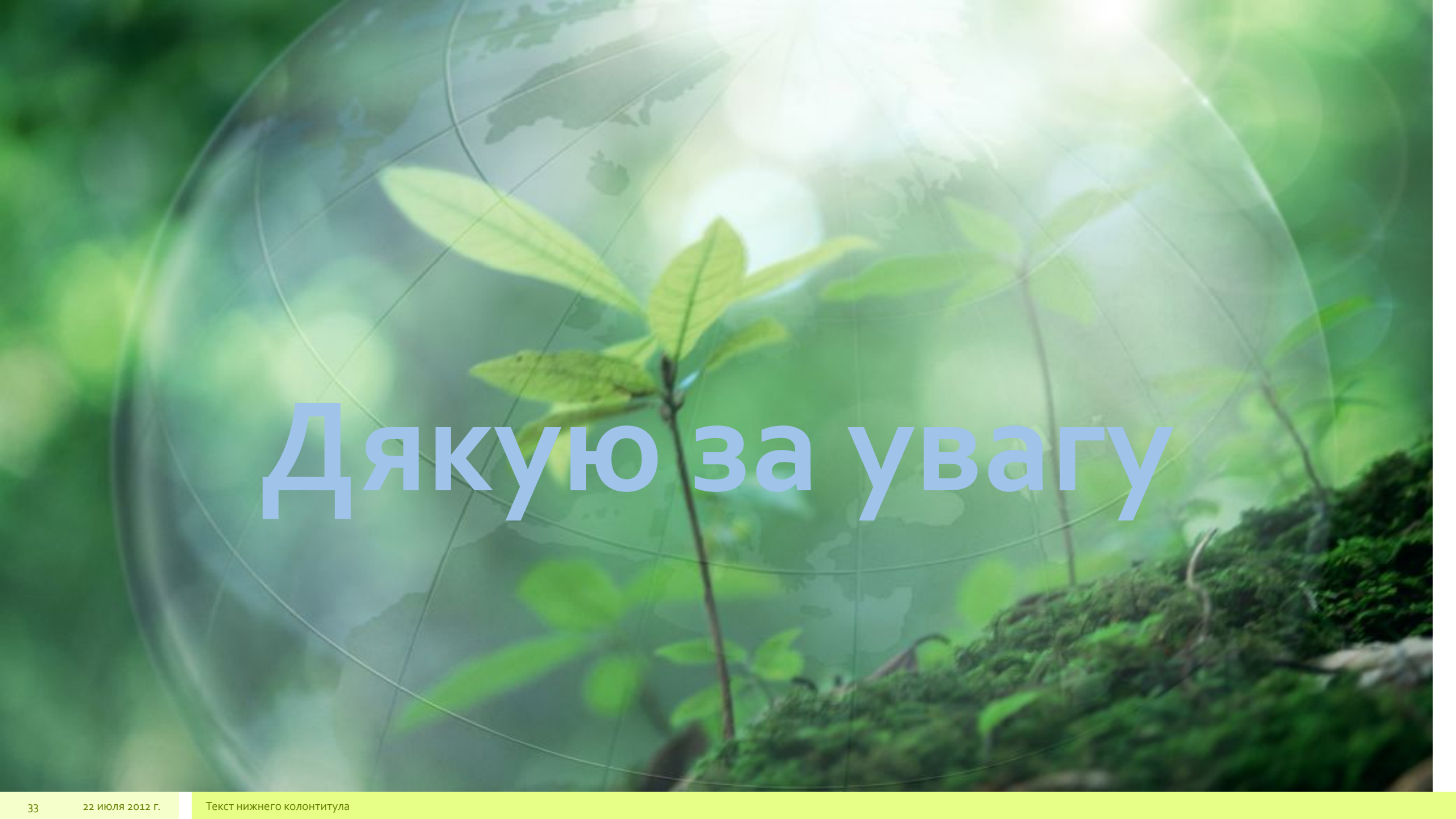

В Україні діє 45 курортів загальнодержавного і міжнародного значення та 13 курортів місцевого значення, є понад 400 санаторіїв, які можуть прийняти на лікування більш як 600 тис. відпочиваючих [5, с. 395]. Разом з тим за останні роки спостерігається тенденція зменшення мережі та місткості закладів організованого відпочинку, скоротилася мережа туристичних баз, що значно звузило можливості ефективного використання рекреаційних ресурсів.

Основні проблеми щодо ефективного використання рекреаційних ресурсів України полягають у: максимально повному задоволенні потреб населення у повноцінному оздоровленні та лікуванні; охороні і відновленні рекреаційних ресурсів; зростанні якості послуг у цій сфері.

Перспективи розвитку рекреаційного комплексу України полягають у залученні додаткових інвестицій в оновлення інфраструктури, що працює на потреби рекреаційного комплексу; інтенсивному розвитку туризму та індустрії відпочинку і оздоровлення в цілому; збільшенні питомої ваги рекреаційної сфери у зростанні національного доходу країни.

A young green plant with several leaves is growing out of a mossy rock. The background is a soft-focus green forest. A faint, semi-transparent globe is overlaid on the scene, centered behind the text.

Дякую за увагу